

Микола Солдатенко
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих АПН України
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Нині ми є свідками переходу від індустріального розвитку людської цивілізації до постіндустріального (інформаційного) суспільства. Відповідно до зміни основних концептуальних положень при цьому змінюється практично вся система професійної підготовки. Освіта як найважливіша сфера трансляції соціокультурного досвіду сьогодні перебуває на порозі зміни своєї парадигми. Відповідно до прогнозів ХХІ століття вона має характеризуватися двома основними тенденціями: гуманістичністю і технологічністю. Перша є основною тенденцією модернізації освіти. Її необхідність сформульована акад. Д. Лихачовим так: "Двадцять перше століття повинно стати століттям гуманітарного мислення або ж його не буде зовсім". Щодо технологічності, то вона характеризується стабільністю і знаменує собою перехід від об'єктності до створення динамічних (процесних) систем в освіті¹. Можна з упевненістю говорити, що майбутня система освіти потребує докорінного перегляду більшості наших уявлень про традиційну систему професійної підготовки. Зміст освіти, в якій головною була "знаннева" парадигма, все більше вступає в суперечність з умовами динамічності, нестабільності та неоднозначності. Потрібні нові моделі, зорієнтовані на творчість, формування готовності в учнів (студентів) діяти в умовах, про які поки що мало відомо. Період актуальності більшості знань скорочується (до 3 – 5 років), тому їх практично слід постійно оновлювати. Сьогодні необхідними є як пошук знань, які характеризувалися б стабільністю щодо тих змін, які

¹ Вільям І. Інноваційні підходи до проектування сучасної системи освіти // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць / За ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало, Н.М. Шунда та ін. – Київ; Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2002. – С. 30-34.

відбуваються, так і, насамперед, звичайною розробкою та широким впровадженням сучасних навчальних технологій. Репродуктивні функції значною мірою переходять до системи обробки, збереження та відтворення інформації, а спеціаліст все більше стає носієм творчого начала.

В сучасному суспільстві, особливість якого полягає в перетворенні інформації в одну з головних цінностей, якість індивідуального знання набуває вагомості, адже саме воно, будучи введеним в суспільний обіг, стає джерелом поповнення національного інформаційного ресурсу, розширення інформаційного простору. На цій соціальній функції індивідуальної пізнавальної діяльності в навчально-виховному процесі увага, як правило, не акцентується, а, отже, недостатньо усвідомлюється майбутнім спеціалістом. Постійно звертаючись у процесі професійної підготовки до інформації, накопиченої суспільством, включаючись в її пошуки, переробку, засвоєння та використання, студент в цей період усвідомлює себе лише споживачем, а не інтерпретатором або розповсюджувачем нового знання. Навіть створюючи власний інформаційний продукт (реферат, курсову чи дипломну роботу), він, як правило, сприймає його лише як одну з тимчасово необхідних форм здійснення контролю в навчальному процесі.

З цієї причини нам сьогодні доводиться констатувати, що, не дивлячись на збагачення змісту навчання та матеріально-технічної бази вищого навчального закладу, інтенсифікацію навчальної, науково-дослідної діяльності, збільшення частки самостійної навчальної роботи, студент, який успішно засвоїв університетський курс, виконав ряд творчих робіт і захистив дипломну роботу, далеко не завжди постає спеціалістом, здатним до творчого саморозвитку на основі пошуку нових знань. Наведене вище, найімовірніше, відбувається тому, що такий студент не бачить в цьому сенсу, в процесі навчання не усвідомлює до кінця важливості своєї ролі в тому світі, в якому йому доведеться в майбутньому жити і працювати.

Зазначимо також, що готовність самостійно здобувати необхідну інформацію, структурувати її і передавати є однією з найважливіших професійних компетенцій спеціаліста будь-якої галузі. Від неї (готовності) значною мірою залежить і його духовне, психічне і соціальне благополуччя, світосприйняття, комфортність існування. Отже, готовність до специфічної неперервної діяльності пізнання повинна бути усвідомленою майбутніми спеціалістами якомога раніше.

На необхідність переходу від принципу "освіта на все життя" до принципу "освіта протягом усього життя" вказував ще великий педагог К.Ушинський, рекомендуючи учителю, "постійно пам'ятати, що повинен

передати учневі не лише те чи інше знання, а й розвинути в ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, здобувати нові знання. Ця здатність... повинна залишатись з учнем і тоді, коли вчитель його залишить, і дати учневі засіб здобувати корисні знання не лише з книг, але й з предметів, які його оточують, з життєвих подій, з історії власної його душі. Володіючи такою розумовою силою,... людина буде вчитися все життя, що, звичайно, і становить одне з найголовніших завдань всякого шкільного учіння"².

Відомо, що знання – поняття багатозначне. В рамках дидактики його можна трактувати як розуміння, збереження в пам'яті, здатність до відтворення основних наукових фактів та пов'язаних з ними законів, правил, висновків і теоретичних узагальнень. Не менш важливим є і вміння використовувати знання на практиці, без нього, як на нашу думку, неможливо досягти високого рівня професіоналізму.

Разом з тим, оволодіння знаннями передбачає здійснення цілої системи навчально-пізнавальних дій, кожна з яких є умовою виходу на більш високий рівень розуміння матеріалу, який вивчається, засвоєння практичних умінь і навичок. І хоча сьогодні процес пізнавальної діяльності є ніби достатньо широко дослідженим, все ж залишається досить актуальним питання активізації цієї діяльності в навчально-виховному процесі як вищих так і середніх навчальних закладів (шкіл, ПТУ, гімназій, ліцеїв тощо). Щоб уміти використовувати знання в практичній діяльності не досить вислуховування, сприйняття інформації та її фіксації. Кожен повинен аналізувати навчальну інформацію, порівнювати її з відомою, застосовуючи її на практиці, формуючи таким чином образ професійної діяльності. Наскільки активним буде цей розумовий та практичний навчально-пізнавальний процес, настільки ефективним буде й результат такої діяльності. Сам по собі результат пізнання спричинює подальший пошук людиною шляхів до більш глибокого пізнання об'єкта і створення досконалого творчого набутку. Цей процес відбувається все життя і є неодмінною ознакою людського поступу (І.А. Зязюн).

Створення можливостей розвитку особистості в умовах, коли вал несистематизованої інформації завжди лягав на учня обов'язком знати все, змушував шукати практичні шляхи виходу з такої ситуації. З цією метою в школах застосовуються нові організаційні форми і методи навчання. Багато залежить від школи. Зрозуміло, чому останнім часом в ряді країн приділяється увага проблемі читання. Сьогодні вчених-педагогів та організаторів освіти хвилює зменшення кількості "читаючих" людей,

² Ушинский К. Д. Избр. пед. соч. - М., 1954. - Т. 2. - С. 234.

а в першу чергу – учнів та студентів. По суті з'ясувалось, що 15-літні юнаки не володіють навичками осмисленого читання. Недарма на колегії МОН України 22.08.08 р. Міністр освіти і науки наголошував на необхідності виховання культури читання, а також подолання у першокурсника страху перед бібліотекою.

Відомо, що поняттям "інформація" у фундаментальній науці почали користуватися з середини ХХ ст. Це поняття швидко здобуло статус загальнонаукової категорії, ним стали широко користуватися не лише спеціалісти в галузі кібернетики і передачі інформації. На фундаментальність і філософську значущість цього поняття вказував ще родоначальник кібернетики Н. Вінер. Його слова про те, що інформація – "це не матерія і не енергія, це – третє"³ стали пророчими. У більшості робіт останніх років інформація розглядається не лише як важлива філософська категорія, а й як надзвичайний за своєю багатоплановістю феномен фізичної реальності. Вона – стрижень розвитку і взаємодії всіх соціальних структур. Саме інформація є носієм смислу всіх процесів, які відбуваються навколо, а усвідомлення головної ролі інформації стало причиною появи нового методу наукового пізнання. Суть його полягає в тому, що при вивченні будь-якого об'єкта, процесу чи явища (у природі та суспільстві) насамперед виявляються та аналізуються найбільш характерні для них інформаційні аспекти.

З переліку дій, які можна виконувати з інформацією, а саме – створення, обробка, переробка, використання (керівництво), ліквідація, облік, аналіз, передача, накопичення логічно виходить, що інформація – це предмет, продукт і водночас інструмент діяльності людини, яка за допомогою наявної інформації створює нову інформацію. У цьому випадку одержана інформація набуває власної цінності, а інформаційна функція – самостійний статус у діяльності людини. Нарешті, з'являється нова інформаційна культура під якою слід розуміти вміння працювати з інформацією, використовувати, опрацьовувати, зберігати і передавати її. Важливою ознакою постіндустріального суспільства є не лише оперування великою і зростаючою кількістю інформації, а й можливістю забезпечення максимуму індивідуальної свободи. Останнє є досить показовим (і в той же час ефективним), якщо розглядати навчальний процес, в якому задіяні сучасні інформаційні технології.

Інформатизація суспільства сьогодні значною мірою змінила і цінності людей, моделі їх поведінки, їх переорієнтацію з матеріальних цінностей на цінності самореалізації. Про це переконливо свідчать численні результати

³ *Колін К.К.* Информационный подход в методологии науки и научное мировоззрение // ВВШ. – 2000. – № 2. – С.16-22.

о 15-літні
на колегії
пував на
У першо-

Д почали
ю статус
не лише
фундаме-
; родона-
- "це не
-ті робіт
зсофська
феномен
діальних
ваються
ю появи
Що при
гільстві)
іля них

сам е -
відація,
Ціа - це
яка за
Цьому
гаційна
іається
іювати
зати її.
/вання
вчення
в той
іа Діані

шості
ге й на
мати

анкетування, опитування студентів та учнів, проведеного нами та іншими дослідниками. Цьому процесу сприяє і той факт, що нове покоління комп'ютерів має потужні можливості, які вдало використовуються як у навчальному процесі, так і в процесі професійної діяльності.

Що ж стосується навчання, то традиційно ми звикли сприймати його як щось таке, чим нас мусять забезпечити. Сьогодні ці уявлення змінилися. З приводу цього зазначимо, що не можна не погодитися з думкою відомого науковця В.П. Зінченка про те, що навчити не можна, можна лише навчитися. Треба навчитися розглядати та аналізувати своє знання зсередини, а не тільки зовні. Мова йде не про присвоєння чужого досвіду, а про набуття свого, що набагато важче. Чужий досвід потрібно не стільки присвоювати, скільки здобувати з нього "уроки". В собі необхідно мати не просто наявність інтересу і бажання вчитися, а готовність і здатність докласти зусиль до того, щоб навчитися вчитися,

На думку відомого психолога К. Роджерса, одним з головних недоліків традиційної системи навчання є надмірна переоцінка ролі викладача (і викладання) і в той же час недооцінка ролі осмисленого учіння (та учня). Такий стан - це своєрідна данина минулому, адже "переоцінка ролі викладача має без сумніву пристосувальний смисл лише для життя людини в незмінному природному та соціальному середовищі"³. В сучасному світі⁴, який характеризується швидкими і масштабними змінами, необхідно перенести акцент в процесі навчання з викладання на учіння, викладання організувати не як трансляцію інформації, а як фасилітацію (активізацію, забезпечення і підтримку) процесу осмисленого учіння. Такі зміни в навчанні К.Роджерс розглядає як прояв нового мислення, як справжню реформу освіти, яку не можна забезпечити ні шляхом удосконалення навичок та умінь, знань і здібностей учителя, ні шляхом розробки і впровадження в процес навчання нових експериментальних програм і найсучасніших технічних засобів⁵. Особливої значимості цей процес має набути у вищих закладах освіти, де самостійна навчально-пізнавальна діяльність є одним з головних механізмів (засобів) реалізації професійної підготовки.

Сьогодні, як на нашу думку, поглиблюються і суперечності між рівнем підготовки спеціаліста та вимогами життя в сучасному суспільстві. До них можна додати ще й небезпеку, яку несе з собою бурхливий розвиток інформатизації (звісно, при наявності і позитивного чинника в цьому процесі!). Інтенсивна атака "неконтрольованої" інформації на мозок "дітей

⁴ Білий І. Необхідні зміни в освіті з погляду системної педагогічної антропології // Професійно-Технічна Освіта. - 1998. - № 2. - С. 35-38.

⁵ Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учитися. - М.: Смысл, 2002. - С.8.

Mykola Soldater

і підлітків рухомими зображеннями і звуками блокує необхідні для традиційного текстового навчання канали сприйняття й осмислення інформації - молодь уміє, але не любить читати, оскільки швидко втомлюється. На жаль, поки що організатори освіти тут не можуть нічого вдіяти. З розвитком Інтернету та доступу до нього старше покоління, сім'я та система освіти поступово втрачають можливість контролювати ту інформацію, яка надходить до молоді і слугує формуванню її само-свідомості. Надалі, в міру розвитку "неконтрольованих" інформаційно-виховних засобів (які сьогодні перебувають лише на початковій стадії свого розвитку) ця проблема може стати глобальною і важко вирішуваною щодо ефективності планування, організації і забезпечення діяльності системи освіти, особливо в частині емоційно-інформативних впливів на учня. Поки що жодна країна в світі ще не створила національної програми, яка з'єднала б своїх громадян інтерактивними електронними засобами задля швидкісної комунікації між ними, убезпечивши при цьому учнів та дітей дошкільного віку від шкідливих впливів.

THE PROBLEM

The article repres in continuous, IT the main compor necessity of self-lifelong educatio

Mikola Soldatei

PROBLEMY I

W artykule zajki ustawicznej, info poznawcza rozpi zawodowego. U gotowania zawoc

Немає сумнівів у тому, що той народ, який першим реалізує можливості цифрової комунікації й уведе її до навчальних методик, буде очолювати освітній процес. Саме на засадах комп'ютеризації та удосконалення організаційно-педагогічних умов стане можливим в подальшому розвиток пізнавальної діяльності учнів і студентів вищих навчальних закладів, самоосвітньої діяльності дорослих в контексті постійного підвищення їх кваліфікації, можливої перекваліфікації спеціаліста впродовж його життя, а також розвитку особистості та задоволення її пізнавальних потреб.

Микола Солдатенко

ПРОБЛЕМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Резюме

В статті робиться спроба аналізу пізнавальної діяльності в умовах неперервності освіти, інформатизації та комп'ютеризації суспільства. Самостійна пізнавальна діяльність розглядається як один з найважливіших чинників професійної підготовки. Акцентується увага на необхідності розвитку самостійної пізнавальної діяльності в умовах неперервного навчання.

Mykola Soldatenko

**THE PROBLEMS OF COGNITIVE ACTIVITIES UNDER THE CONDITIONS
OF LIFELONG EDUCATION: THE IT ASPECT**

Summary

The article represents the analysis of cognitive activities under the conditions of living in continuous, IT-based society. Independent cognitive activities are studied as one of the main component of the professional training. The attention is being paid to the necessity of self-dependent cognitive activity development under the conditions of lifelong education.

Mikoła Sołdatenko

**PROBLEMY DZIAŁALNOŚCI POZNAWCZEJ W WARUNKACH OŚWIATY
USTAWICZNEJ: ASPEKT INFORMACYJNY**

Streszczenie

W artykule zajęto się problemem działalności poznawczej w warunkach oświaty ustawicznej, informatyzacji i komputeryzacji społeczeństwa. Samodzielna działalność poznawcza rozpatrywana jest jako jeden z najważniejszych czynników przygotowania zawodowego. Uwagę skoncentrowano na konieczności rozwoju samodzielnego przygotowania zawodowego w warunkach kształcenia ustawicznego.